

**ІЄРАРХІЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ
В СУЧАСНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ**

Віра ДОДОНОВА, доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
та міжнародної комунікації НУБіП України

E-mail: dodonovav@gmail.com

Роман ДОДОНОВ, доктор філософських наук, професор,
в.о. директора НДІ українознавства
КНУ імені Тараса Шевченка

E-mail: roman.dodonov@knu.ua

Ірина МАЙДАНЮК, доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри культурології
НУБіП України

E-mail: mira-i@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена проблемі ідентичності, аналізу різних типів ідентичності і їх взаємозв'язку, політиці ідентичності та її впливу на соціальну і політичну атмосферу в суспільстві. Метою статті є вивчення сучасного дискурсу проблем ідентичності, аналіз наповнення поняття ідентичність змістом, побудова смислового «ланцюгу» в ієрархії ідентичностей. Методи, які використовуються в статті, є такі: історичний, системний, дискурс-аналіз, компаративістський. В «результатах та обговоренні» наводяться позиції взаємовідношення різних типів ідентичності. Так, аналізується етнічна та національна ідентичності, де доводиться, що етнічна ідентичність має соціокультурну природу, а національна – політико-правову. В підрозділі «регіональна та цивілізаційна» наголошується на тому, що поняття регіональна та цивілізаційна ідентичності є парою біполярних категорій, які показують місце людини в часово-просторовому культурному та політичному континуумі. При розгляді громадянської та політичної ідентичності акцентується увага на їх тотожності та відмінностях, а також описуються різні ступені зрілості громадянської ідентичності: нормальна, деформована та дефіцитарна. У висновках підкреслюється важливість правильної політики ідентичності, яку має проводити держава. Пропонується такий ланцюжок в ієрархії ідентичностей: перша – індивідуальна, друга – регіональна, третя – етнічна, четверта – національна, п'ята – цивілізаційна. Взаємозв'язок ідентичностей є ансамблем, в якому кожна ідентичність може бути найважливішою в залежності від спрямувань особистості.

Ключові слова: дискурс проблеми ідентичності, ідентичність, національна ідентичність, регіональна ідентичність, політика ідентичностей, фактори формування ідентичності, менталітет, етнічна, цивілізаційна, громадянська ідентичності.

Актуальність (Introduction). В сучасному українському науковому і гуманітарному дискурсах проблема ідентичності набуває особливого забарвлення – болючого і неоднозначного, оскільки входить в теоретичне поле «політичного», де спрацьовує дилема «свій-чужий», «друг-ворог». У громадян

України з необхідністю виникає запитання: Чи я справжній українець? Чи є в мені якісь вади, що я не можу таким себе вважати? Що мені робити для того, щоб продемонструвати цю справжність? Від такої позиції тхне тоталітаризмом, і вона є дуже небезпечною для майбутнього нації.

Хоча такий підхід до проблеми обумовлений не тільки соціальною палітрою в суспільному житті, але й своєрідним понятійним «каламбуром» в наукових публікаціях щодо цієї проблеми. Так, ми зустрічаємо в літературі різні види колективної ідентичності: етнічна, національна, політична, цивілізаційна, індивідуальна, громадянська, окциденталістична, орієнталістична тощо. На перший погляд з проблемою термінологічної плутанини досить складно впоратися, але дуже важливо це зробити. Оскільки термінологічна чіткість і зрозумілість є ключем до правильного розуміння питань, що, в свою чергу, впливатиме на соціальну та політичну атмосферу в нашому суспільстві.

Мета(Goal). статті є вивчення сучасного дискурсу проблем ідентичності, аналіз наповнення поняття ідентичність змістом, побудова смислового «ланцюгу» в ієрархії ідентичностей.

Методи(Methods). Вивчення ідентичності потребує комплексного підходу, оскільки разом з різними предикатами вона є водночас і культурно-антропологічним, історичним, соціологічним та політико-ідеологічним феноменом.

Саме тому у нагоді стануть історичний метод, оскільки національну ідентичність неможливо розглядати поза історичним контекстом. Системний метод, який допоможе поглянути на ідентичність як на живу, пульсуючу систему. Метод дискурс-аналізу, або критичний аналіз дискурсу, занурить в історичний контекст розуміння поняття ідентичності. Компаративістський метод надасть можливість порівняти різні типи ідентичностей, проаналізувати їх тотожні та відмінні характеристики.

Результати (Results).

Політичні корені проблеми ідентичності в Україні.

Вдаючись до історії проблеми, слід зауважити, що терміни «ідентичність» і «політика ідентичності» виникли не так давно. Ідентичність популяризував

відомий психолог Ерік Еріксон у 1950 роках, а другий термін з'явився в 1980-1990 роках на політичних теренах сучасної Європи. Якщо перейти з колективного на індивідуальний рівень, то можна розуміти ідентичність як набір соціальних ролей, або основну інформацію про особу. В такому розумінні ідентичність існувала завжди, оскільки в будь-який час людина повинна усвідомлювати себе. Фактично індивідуальна ідентичність тотожна поняттю самосвідомість.

Відомий американський філософ Френсіс Фукуяма в роботі «Ідентичність. Потреба в гідності і політика скривдженості» акцентує увагу на тому, що «у другому десятилітті ХХІ століття в багатьох регіонах замість економічних питань, схоже, на перший план виходять питання ідентичності. Ліві приділяють менше уваги загальній економічній рівності та більше обстоюють інтереси різноманітних груп, які сприймаються як маргіналізовані: темношкірих, імігрантів, жінок, вихідців з Латинської Америки, ЛГБТ спільноти, біженців» [2;с.20].

В одній із попередніх робіт філософа, а саме «Кінець історії і остання людина», він торкається проблеми «жаги визнання» людини іншими людьми. Тут автор підносить проблему жаги визнання з індивідуального рівня на колективний і втілює її до розуміння ідентичності спільноти. У роботі, що аналізується, він пояснює: «Попри всю важливість особистої матеріальної вигоди, людськими істотами керують і інші мотиви, які краще пояснюють не дуже схожі між собою сучасні події. Це можна назвати політикою скривдженості. У багатьох різних випадках політичний лідер зміг мобілізувати послідовників навколо враження, що гідність групи образили, принизили або ще якимось чином зневажили. Це відчуття скривдженості породжує в згаданій групі потребу в тому, щоб її гідність було публічно визнано. Принижена група, яка прагне повернути втрачену гідність, має набагато більший емоційний вплив, ніж люди, які просто

керуються економічної вигодою» [2; с.20].

Конфлікт ідентичностей криється саме в розмежуванні «між внутрішнім «я» і зовнішнім світом суспільних правил і норм, який не визнає належним чином цінності й гідності внутрішнього я» [2; с.22]. І далі Фукуяма продовжує: «Внутрішнє відчуття власної гідності прагне зовнішнього визнання. Мені не достатньо самому усвідомлювати власну цінність, якщо інші не визнають її публічно, або навіть гірше – ганьблять мене чи не визнають мого існування. Отже, політика ідентичності охоплює велику частину політичної боротьби в сучасному світі – від націоналізму та ісламізму до політики в американських кампусах» [2;с.23].

Інакше кажучи, ідентичність – це не абстрактне філософське поняття, яке може бути застосовано виключно для підсилення філософської рефлексії в межах теоретичної філософії, навпаки воно носить практичний характер. І теоретичне жонглювання ним дуже небезпечне.

Досить виразно і наочно цю практичність продемонстрував Микола Рябчук в монографії «Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – історичні причини та політичні наслідки» [1]. Автор слушно вказує на термінологічну плутанину, де національна ідентичність постійно підміняється або етнічною, або політичною. Не в останню чергу розбіжності в інтерпретаціях сприяли амбівалентності розуміння української ідентичності. На мою думку, причиною формування амбівалентності ідентичності є той факт, що вона дотична до концепту національної ідеї, що тривалий час в Україні носила вигляд деякого фантому, який важко було наповнити конкретним змістом. Звідси витікала необхідність наповнювати зміст і національної ідеї, і національної ідентичності досить полярними характеристиками. У різних верств населення сформувалися різні уявлення про національну ідентичність. Хоч ці «частини населення, – пише М. Рябчук, – політично

ототожили себе з Україною, проте їхнє розуміння, чим була, є і має бути Україна, виявився кардинально відмінним. Для одних вирішальним мав стати рішучий розрив з радянською та російсько-імперською спадщиною – інституційний, культурний, психологічний, цивілізаційний – під гаслом «повернення» до міфологізованої Європи. Для інших важливою була, навпаки, тяглість: нова Україна мала залишитись інституційним продовженням УРСР. В одному випадку йшлося про реалізацію класичного національного проекту, опрацьованого українськими інтелектуалами протягом останніх півтора сторіччя. У другому – йшлося про проект загалом новий, котрий до здобуття незалежності існував лише в зародковому вигляді як проект суто регіональний, «малоросійський», без незалежницьких амбіцій, а проте саме завдяки незалежності раптово актуалізувався як проект національний, і «український». Кожен з цих проектів виражає й (підтримує) специфічний різновид української національної ідентичності – з доволі високим (хоча і не однаковим) рівнем патріотизму в обох випадках, проте з кардинально відмінними історичними наративами, культурними кодами, символами і цінносними орієнтаціями» [1; с.11].

Така амбівалентність, як ми вже зараз розуміємо, сприяла, врешті решт, трагічним подіям в Україні. Отже, певно, у державі мала бути раціонально і мудро проведена політика ідентичності, якої, на жаль, не було. Брак стратегічного мислення компенсувався міфами, інколи досить примітивними. В певній мірі такі практики міфологізаторства ідентичності мали під собою і політичне і теоретичні підґрунтя. Щодо політичних коренів складностей ідентичності, то тут серед можновладців вирували популістські пристрасті за владу в Україні, а методом виступав поділ України на Західну і Східну; теоретичним же тлом була плутанина в різноманітних тлумаченнях ідентичності.

Етнічна і національна ідентичності.

Маємо нагоду в черговий раз розібратися в тому науковому дискурсі, який точиться навколо проблеми етнічної та національної ідентичностей. Редукування національної ідентичності до етнічної є досить поширеним методологічним прийомом в сучасній гуманітаристиці. Для цього є певні підстави. Зокрема, колектив авторів з колишньої Національної академії державного управління при президентові України (В.П. Трощинський, В.А. Скуратівський, Н.П. Ярош, П.К. Ситник, М.В. Кравченко та ін.) в книзі «Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти» слушно вказують, що актуалізації досліджень етнічної ідентичності сприяли: 1) поглиблення процесів глобалізації, що зумовили динамічні процеси в системі суспільних, зокрема етнонаціональних відносин, етнічний ренесанс, 2) зростання ролі в суспільному житті загальнолюдської цінності етнічного, духовної та етнічної культури, етнічної самосвідомості та етнічної моралі, етнічного знання; 3) посилення соціального потенціалу етнічних спільнот у міжетнічній інтеграції та консолідації суспільства, зміцненні внутрішньоетнічної єдності, 4) зростання усвідомлення людиною соціоетнічної, соціокультурної неповторності, етнічної своєрідності етносоціального буття, покликаного збагатити її духовний світ, 5) активізація міжетнічних конфліктів, сепаратистських настроїв та рухів, етноцентричних тенденцій, експансіоністських устремлінь, етнічної взаємоантипатії, 6) прагнення багатьох національних пострадянських та постсоціалістичних держав повернутися до витоків своєї етнічної та національної ідентичності, відродженої етнічної пам'яті [3; с.131].

Етнічність як така стала невід'ємною складовою ідентифікаційних практик населення України. Але чи вичерпує самоусвідомлення особистістю свого етнічного походження всю повноту проблеми національної ідентичності?

Розмірковуючи над проблемою співвідношення етнічної та національної ідентичності, автори вказаної монографії в розділі «Етнічна ідентичність та етнополітика держави» наголошують на тому, що «етнічна ідентичність – це складне за змістом багатокомпонентне явище, яке має складну структуру, що включає кілька компонентів, які забезпечують стійкість етнічної ідентичності за умови їх єдності і тісного взаємозв'язку, зокрема таких як:

- онтологічний (існування буття етнічної ідентичності як такої),
- гносеологічний (відображення в самосвідомості та світогляді особистості або спільності феномена етнічної ідентичності в усьому різноманітті його зв'язків і проявів)
- емоційно-ціннісний (ціннісні підстави етнічної ідентичності, можливі орієнтири для особистості або соціальної групи),
- суб'єктивно-діяльнісний (поведінкові прояви і функціонування етнічної ідентичності в житті особистості, соціальної спільноти» [3, с.131].

Етнічна ідентичність є підставою для національної ідентичності, але це не означає, що етнос тотожний нації. Скоріше, йдеться про різні ієрархічні рівні. Етнічність може бути розглянута як нижчий відносно національної ідентичності рівень, її складова – необхідна, але не достатня.

«Етнічна ідентичність базується на «голосі крові» й укорінена в особливостях психологічного складу, темпераменту, етнодемографічного потенціалу людей, які є її представниками. Вона створює основу для національної ідентичності та протистоїть натиску космополітизації суспільного життя» [3; с.141]. Водночас, етнічна ідентичність належить до царини соціобіологічних спільнот, а національна – до політично-правових.

Наприклад, етнічний італієць є громадянином США і має відповідну національну ідентичність: почуття солідарності, включеність в політичне життя,

але його етнічна ідентичність може залишатися італійською – він дотримується національних традицій, цінностей, розмовляє італійською, любить італійську кухню. Отже, етнічна ідентичність опирається на біосоціальне підґрунтя, пов'язане з генетичним корінням спільноти, що втілюється у певних антропоморфних характеристиках і в культурі та мові. Натомість, національна ідентичність за своєю суттю не прив'язана до біосоціальної основи; вона є утворенням організаційної психіки [6]. «Етнічна свідомість усіх етнічних спільнот держави, включно й титульного етносу, і за умов уже існуючої політичної нації продовжує мати своїм головним змістом проблеми захисту, збереження і модернізації власної етнічної своєрідності» [3, с.141].

Регіональна і цивілізаційна ідентичності.

Іншу версію ієрархії ідентичності запропонував британський дослідник М. Барретт. Він виокремлює три рівні ідентифікації: регіональний (місто, область, село), національний та наднаціональний (європейці або азійці) рівні.

Подібно до того, як нація може складатися не лише з титульного етносу (такі випадки невідомі сучасній етнології), національна ідентичність передбачає розмаїття регіональних ідентичностей.

Регіональна ідентичність є другим (після індивідуального) виміром ідентифікації, що, в цілому відповідає ієрархічному рівню етнічності. На думку Т. Андрущенко, «проблема співвідношення різних рівнів територіальної ідентичності – макрорегіональної, національної, етнічної, регіональної та локальної – є однією з найскладніших міждисциплінарних проблем». Регіональну ідентичність вона визначає як «форму колективної ідентичності, за якої її носій виявляється здатним до просторово-часової ідентифікації, ціннісного, емоційного, регулятивного самовіднесення із зовнішнім світом» [4].

На перший погляд це визначення перегукується з іншими визначеннями

ідентичності, бо «самовіднесення з зовнішнім світом» характерно не тільки для регіональної ідентичності, але і для будь-яких інших. Втім, основний акцент робиться на «просторово-часовій ідентифікації», тобто для регіональної ідентичності важливе відношення з певною територією – чи то «лани широкополі», чи «стеги, і кручі». Як надалі зазначає авторка, «територіальна спільність, до якої людина відчуває причетність, завжди буде обмежена конкретним місцем розвитку (місто, область, село або ж досить широкий простір – країна, регіон, материк)» [4].

Дійсно, в регіональній ідентичності географічний чинник набуває особливого значення. «Рухливість регіональної ідентичності викликана в тому числі об'єктивними умовами, триваючими змінами у фізичному просторі (переміщенням кордонів, зміною ландшафту, зміною архітектурних споруд, інституційних форм і т.п.). Зі змінами фізичного простору змінюються і ціннісні уявлення, символи, життєвий уклад і соціальні відносини індивідів. Регіональна ідентичність може посилюватися (мати статус «артикульованої регіональної ідентичності») і послаблюватися («зникаюча регіональна ідентичність») в результаті зміни саме ціннісної компоненти» [4].

Зазвичай людина відчуває себе жителем одночасно і своєї країни, і одного з її регіонів, і конкретного населеного пункту. При цьому ці рівні територіальної ідентичності відіграють різну роль – підпорядкування або панування. Деякі ідентичності можуть бути «сплячими» і активізуються лише за певних обставин, наприклад, у разі виникнення загрози даній групі. Якщо ж регіональна ідентичність виходить на перший план і преважує над національною, виникає небезпека розпаду держави.

У структурі регіональної ідентичності людини можна виділити такі рівні тотожності: «зовнішній», «внутрішній» і «абсолютний». «Зовнішня» регіональна ідентичність – як усвідомлення людиною своєї приналежності до територіальної

соціальної спільності (індивідуальний рівень), так і усвідомлення групою своєї цілісності і тотожності (колективний рівень). «Внутрішня» регіональна ідентичність має на увазі наявність у «самості» людини її співвідношення з *genius loci* регіону та інтелектуальна, з духовними, емоційними явищами та їх матеріальним середовищем.

Якщо два перших рівня фіксуються досить чітко, то третій вимагає прояснення. Співвіднесеність «з абсолют і сферою трансцендентного» проявляється у формі ментальних конструкцій про т.зв. «золотий вік» регіону – певного ідеального періоду розвитку території, коли особистість реалізує максимум своїх здібностей та інтересів. За Т. Андрущенком, «золотий вік» регіону може бути в минулому, рідше – в сьогоденні, частіше – в майбутньому. Зазвичай ми маємо справу із двома проявами регіональної ідентичності людини: «зовнішньою» і «внутрішньою». Регіональна ідентичність, таким чином, виступає як «процес інтерпретації регіональної унікальності (відмінності), через яку цілий регіон стає інституціалізованим у певному співтоваристві» і у свідомості людини.

І регіональна, і етнічна ідентичності є субрівнями національної ідентичності. З іншого боку, національні ідентичності самі є субрівнем наднаціональних ідентичностей.

Останній рівень інколи називають цивілізаційним, маючи на увазі локальні цивілізації в розумінні А.Дж. Тойнбі і С. Гантінгтона. На їхню думку, цивілізаційна ідентичність приходить на зміну національній ідентичності і часто стає причиною світових конфліктів. Цивілізаційна ідентичність показує належність нації до певної цивілізації (західноєвропейська, арабо-мусульманська, буддистсько-конфуціанська та ін.).

Також існує поняття геополітична ідентичність, яке межує з поняттям цивілізаційна ідентичність. «Поняття геополітична ідентичність, яка є визначаль-

ним чинником формування спільного соціально-політичного простору та проявляється передусім у можливості долучитися різними суб'єктами політики до геополітичних відносин та процесів, що відбуваються. Це своєрідна міра самореалізації індивідів в у геополітиці, ототожнення їх з певною спільнотою, об'єднаною одним геополітичним баченням» [3;с.28].

В українському гуманітарному дискурсі проблему наднаціональної (цивілізаційної, геополітичної) ідентичності піднімали В. Андрущенко, М. Михальченко, Я. Калакура, О. Калакура, М. Юрій, Ю. Павленко, І. Дзюба, С. Піддубний, М. Попович.

Так, в колективній монографії «Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність» зазначається, що цивілізаційна ідентичність українства є складним, багатограним і транзитним явищем, основи якого сформовані усіма поколіннями українців і мають тисячолітню історію. «Безпосереднім носієм цивілізаційної ідентичності є українська людина як найбільша цінність, яка акумулює в собі самотність і неповторність національної культури, духовного світу, ментальності. Її особистість, свідомість, індивідуальність, ціннісні орієнтири найповніше розкриваються в ідентичності і набувають пріоритетності її дослідження та наукового осмислення в умовах антропологічного повороту гуманітарних наук. При цьому, в ідентичності найповніше простежуються взаємини і взаємовпливи людини, суспільства, культури і цивілізації, їх взаємодія із зовнішнім світом. Україна – частина європейського світу [5, с.28].

Автори надають таку дефініцію поняття: «Цивілізаційна ідентичність українського народу – це історично сформована і усталена цілісність, вища форма етнічної, соціальної, культурної, громадянської, національної ідентичностей, що ґрунтується на усвідомленні цивілізаційності своїх національних цінностей, культурно-історичних, релігійних та ментальних рис, які характеризують Україну

як регіональну цивілізацію, уподібнюють українців з народами європейської цивілізації. Цивілізаційна ідентичність тісно переплітається з європейською ідентичністю, підводячи кожну людину, кожну суспільну групу, націю в цілому до глибшого усвідомлення значення європейського вибору України, загальнолюдських цінностей, свого історичного покликання і місії в сучасному світі» [5, с.28].

Отже, поняття регіональна та цивілізаційна ідентичності є парою біполярних категорій, які показують місце людини в часово-просторовому культурному та політичному континуумі.

Громадянська і політична ідентичності.

Нарешті, окрім загальноприйнятих типів ідентичності, існує ще один тип – громадянська ідентичність. Цей тип описується в книзі «Людина і суспільство: філософські, психологічні та політологічні виміри» (Книга II «Особистість в соціумі: психологічні механізми активності») за редакцією В.П. Мельника. Термін громадянська ідентичність в політико-правових науках політології, праві і соціології зводиться до розуміння формальної належності особи до держави як громадянина.

Натомість з точки зору психології, «громадянську ідентичність розглядають як різновид організаційної ідентичності, що становить ціннісно-сміслову переживання особистістю тотожності з собою як громадянином держави і виявляється в інституційному, спільнотному, індивідуальному вимірах; забезпечує цілісність, тяглість уявлень про себе як громадянина навіть зі зміною громадянських цінностей/орієнтацій і є психологічним регулятором громадянської поведінки» [6, с.110].

Громадянська ідентичність це самовизначення особистості через самокатегоризацію. «Самокатегоризація є сутнісним процесом у формуванні ідентичності; її уникнення призводить до аморфності ідентичності, унеможлиблює самовизначення» [6, с.111]. оскільки особистість постійно занурена в соціальне

середовище, організаційне середовище держави, то людина поступово напроцьовує релевантну організаційну ідентичність, яка відповідає на питання: хто я в цій організації, ким я можу і хочу бути? Що я маю для цього робити?

«Громадянська ідентичність передбачає самовизначення як громадянина, члена громадянської спільноти незалежно від етнічного коріння та національного походження. Громадян як членів організації (держави) об'єднують спільні організаційні цінності, а також спільність проблем, обмежень і можливостей конкретного організаційного середовища держави. Тому громадянська ідентичність, на відміну від національної, абстрагована від етнічного походження і етнонаціональної культури» [6, с.113].

«Громадянська ідентичність передбачає належність не лише до групи, а передусім до організації (держави), відповідно, визначені роль і статус, права і обов'язки особи як громадянина» [6, с.114].

Близькою за змістом до громадянської ідентичності є політична ідентичність. Як зазначає І.Ю. Іванов в статті «Феномен політичної ідентичності: політологічний аспект», «політичну ідентичність слід визначати як особливий вид соціальної ідентичності, спрямований на самовизначення індивіда, групи в політичному плані за допомогою ідентифікації з політичними інститутами, що передбачає участь груп та індивідів у політичному процесі, а також взаємини всередині групи і з іншими подібними групами. Політична ідентичність означає ототожнення індивідом себе з певною політичною групою або політичним лідером і передбачає сприйняття поглядів і переконань даної політичної групи. Прихильність людини до конкретної політичної партії, що виражається в її підтримці і постійному голосуванні за неї на виборах, можна кваліфікувати як партійну ідентифікацію» [7, с.140].

Важливою характеристикою політичної ідентичності є існування людини в проблемному полі «політичного», а саме

дилемі «свій-чужий», «друг-ворог». Народи групуються по такій протилежності, але існують розумні межі альтернатив. Такі «розумні» межі, що реалізовані на практиці, інтерпретуються через поняття Іншого. Наступним щаблем політичної ідентичності є чужинець, і найвиразнішим елементом політичної ідентифікації можна вважати ворога.

Громадянська ідентичність, як і політична, можуть бути різними за ступенем зрілості. Так, вирізняють нормальну, деформовану та дефіцитарну громадянську ідентичність.

В сучасних посттоталітарних суспільствах маємо рецидив деформованої громадянської ідентичності. Корені цього варто шукати в тоталітаризмі, де панує жорсткий ідеологічний пресинг, розквітає спотворений патріотизм, відбувається сакралізація панівного стану в політиці. Хоча деформована громадянська ідентичність спостерігається і в демократичних країнах, де постійна недовіра владі, поширена критика держави, оскарження рішень державної влади в судах. Водночас домінує повага до самої ідеї державності як квінтесенції національного духу.

Дефіцитарність громадянської ідентичності може бути у незрілої особистості, хоча і психічно здорової. Це можливо у трьох випадках коли космополітична або цивілізаційна чи інша ідентичність поглинає громадянську, коли відбувається «внутрішня еміграція» людини, її життя віртуалізується, коли маємо справу з несформованістю громадянської ідентичності, що не відповідає рівню психічного й особистісного розвитку.

Сформована громадянська ідентичність є у людини, яка цілком свідомо включає громадянську ідентичність в систему інших ідентичностей особистості, вибудовує ієрархію ідентичностей. Звісно, що ця ієрархія може змінюватись протягом життя людини, різні ідентичності можуть посідати перші місця, але відчуття себе як особистості, яка є носієм різних ідентичностей має бути устале-

ною. Однією з ознак сформованої громадянської ідентичності є суб'єктна орієнтація людини, яка в певній організації відчуває себе як активний, відповідальний громадянин.

Висновки та перспективи (Conclusion). Підсумовуючи матеріал, слід зазначити основні результати нашої філософської рефлексії щодо цього питання.

Проблема взаємозв'язку ідентичностей є сучасною і доволі складною проблемою, яка може вирішитися зусиллями науки, політики, різноманітних соціальних практик.

По-перше, політика ідентичності, яку має проводити держава, повинна мати підґрунтя в теоретичному лоні етичної раціональності, щоб унеможливити факти приниження і скривдженості однієї етнічної групи іншою, одного регіону іншим. Оскільки політичні та історичні образи живуть в колективній свідомості навіть більше, ніж в індивідуальній, остільки треба бути обережним у висновках, уникати практики наклеювання ярликів на рівні державних інституцій. Саме це призводить до амбівалентності ідентичності в державі.

По-друге, вирішуючи завдання термінологічної чіткості, можна запропонувати такий ланцюжок в ієрархії ідентичностей: перша – індивідуальна, друга – регіональна, третя – етнічна, четверта – національна, п'ята – цивілізаційна. У сучасному політичному просторі національна ідентичність пов'язана з політичною ідентичністю, а громадянська є результатом вдалої соціалізації людини і теж дотична до політичної ідентичності. Всі ці зрізи ідентичності в більшій чи меншій мірі приміряє на себе кожна людина.

По-третє, взаємозв'язок ідентичностей можна назвати ансамблем, в якому кожна може грати першу скрипку, в залежності від спрямувань особистості. Неможливо сформувані цивілізаційну ідентичність особистості, якщо не сформована національна і етнічна іден-

тичності, і збіднілою вона буде у випадку, коли громадянська і політичні ідентичності деформовані або спотворені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності- Історичні причини та політичні наслідки. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019.-252 с.

2. Фукуяма Френсіс Ідентичність. Потреба в гідності і політика скривдженості / пер.з англ.Тетяна Сахно.-К.: Наш Формат, 2020.-192 с.

3. Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти.: монографія . В.П. Трощинський, В.А. Скуратівський, Н.П. Ярош. За габ ред. В. П. Трощинського.- Київ НАДУ. 2018.-256 с.

4. Андрущенко Т.В. Регіональна ідентичність: зміст, типи та особливості формування.

http://politicus.od.ua/4_2019/15.pdf

5. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність». / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

6. Особистість в соціумі: психологічні механізми активності» Монографія , за редакцією чл.кор НАН України, д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника (Т. Б. Партико, Н.П. Гапон, С.Л. Грабовська та ін.).- Львів: ЛНУ ім. Івана Франка,2022.- 424 с.

7. Іванов І.Ю Феномен політичної ідентичності: політологічний аспект» Науково-теоретичний альманах «Грані» № 4 (84) квітень `2012 https://www.libr.dp.ua/text/grani_2012_4_34.pdf

8. Мельник В.М. У полоні інтерпретацій. Політична антропологія між Сходом і Заходом: монографія. - Вінниця: Нова Книга, 2020.- 280 с.

9. Руденко Ю.Ю. Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної

модернізації: Монографія. Київ « Видавництво Людмила», 2020. 364 с.

10. За ідентичність і незалежність. Війна росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі. У двох книгах. Упорядники Геннадій Боряк, Олексій Ясь. Київ. ТОВ « Видавництво КЛІО», 2022 785 с.

REFERENCE:

1. Riabchuk M. Dolannia ambivalentnosti. Dykhotomiia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti- Istorychni prychny ta politychni naslidky. – K.: IPiEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2019.-252 s.

2. Fukuiama Frensis Identychnist. Potreba v hidnosti i polityka skryvdzhenosti / per.z anhl.Tetiana Sakhno.-K.: Nash Format, 2020.-192 s.

3. Formuvannia ukrainskoi identychnosti v umovakh suchasnykh vyklykiv: teoretychni i politychni aspekty.: monohrafiia . V.P. Troshchynskiy, V.A. Skurativskiy, N.P. Yarosh. Za hah red. V. P. Troshchynskoho.- Kyiv NADU. 2018.-256 s.

4. Andrushchenko T.V. Rehionalna identychnist: zmist, typy ta osoblyvosti formuvannia.

http://politicus.od.ua/4_2019/15.pdf

5. Tsyvilizatsiina identychnist ukrainstva: istoriia i suchasnist». / avt. kol.: O. Rafalskyi (kerivnyk), Ya. Kalakura (naukovyi redaktor), O. Kalakura, M. Yurii. Kyiv : IPiEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2022. 512 s.

6. Osobystist v sotsiumi: psykhologichni mekhanizmy aktyvnosti» Monohrafiia , za redaktsiieiu chl.kor NAN Ukrainy, d-ra filoz. nauk, prof. V.P. Melnyka (Т. В. Partyko, N.P. Hapon, S.L. Hrabovska ta in.).- Lviv: LNU im. Ivana Franka,2022.- 424 s.

7. Ivanov I.Iu Fenomen politychnoi identychnosti: politolohichnyi aspekt» Naukovo-teoretychnyi almanakh «Hrani» № 4 (84) kviten `2012 https://www.libr.dp.ua/text/grani_2012_4_34.pdf

8. Melnyk V.M. U poloni interpretatsii. Politychna antropolohiia mizh Skhodom i Zakhodom: monohrafiia. - Vinnytsia: Nova Knyha, 2020.- 280 s.

9. Rudenko Yu.Iu. Konsolidatsiina model natsionalnoi identychnosti: vid teorii suverenitetu do teorii politychnoi modernizatsii: Monohrafiia. Kyiv «Vydavnytstvo Liudmyla», 2020. 364 s.

10. Za identychnist i nezalezhnist. Viina rosii proty Ukrainy: istorychni peredumovy, heopolitychni paraleli. U dvokh knyhakh. Uporiadnyky Henadii Boriak, Oleksii Yas. Kyiv. TOV «Vydavnytstvo KLIO», 2022 785 s.

HIERARCHY OF IDENTITIES IN MODERN HUMANITARIAN DISCOURSE Vera DODONOVA, Roman DODONOV, Iryna MAIDANIUK

Abstract. *The article examines the problems of terminological confusion in matters of identity and their impact on the social and political atmosphere in societies. The purpose of the article is the study of the modern discourse on the problem of identity, the analysis of filling the concept of identity with content, the construction of a semantic "chain" in the hierarchy of identities. The methods used in the article are the historical method, the systemic method, and discourse analysis. In the results and discussion, positions of the relationship of different types of identity are given. Thus, analyzing ethnic and national identity, where it is proven that ethnic identity has a socio-cultural nature, and a national-political-legal one. The regional and civilizational subsections emphasize that the concepts of regional and civilizational identity are a pair of bipolar categories that show a person's place in the time-space cultural and political continuum. When considering civic and political identity, their similarities and differences are emphasized, and various degrees of maturity of civic identity are described: normal, deformed, and deficient. The conclusions emphasize the importance of the right identity policy, which the state should conduct. The following chain in the hierarchy of identities is proposed: the first is individual, the second is regional, the third is ethnic, the fourth is national, and the fifth is civilizational. The relationship of identities is an ensemble in which each identity can be defined depending on the orientation of the individual.*

Key words: *discourse of identity problems, identity, national identity, regional identity, identity politics, factors of identity formation, mentality, ethnic, civilizational, civil identity.*